

TALCOTT PARSONS VE NİKLAS LUHMANN'DA MEŞRUIYET DÜŞÜNCEİ: ÖRGÜTSEL VE İŞLEMSEL MEŞRUIYET¹

LEGITIMACY CONCEPTIONS OF TALCOTT PARSONS AND NIKLAS LUHMANN: ORGANIZATIONAL AND PROCEDURAL LEGITIMACY

Tuncer FİDAN²

Öz

Tarihi-sosyolojik yaklaşım farklı siyasal sistem biçimlerinin mevcut olduğu ve bu sistemlerin genel normatif ölçütlere uygunluk yoluyla değil farklı kültürel çevrelerde farklı araçlar yoluyla meşruiyet kazanabildikleri varsayımına dayanmaktadır. Bu kavramsal çalışmada tarihi-sosyolojik yaklaşımın önemli isimlerinden olan Parsons ve Luhmann'ın sosyal sistem ve meşruiyet kavramlaştırmaları tartışılarak bu kavramların tarihi-sosyolojik yaklaşım içindeki gelişim süreci betimlenmiştir. Parsons toplumun işlevsel sorunlarla mücadele şekillerine dayalı olarak sosyal sistem kavramlaştırması yaparken, Luhmann artan çevresel karmaşıklık karşısında sosyal sistemlerin karmaşıklık azaltıcı etkilerine ve otopoyiyetik değişme mekanizmalarına vurgu yapmaktadır. Sosyal sistem kavramlaştırmalarındaki farklılık meşruiyet kavramlaştırmalarına da yansımaktadır. Parsons dengeye odaklanarak uzlaşma sürecinde etkili olan çatışma ve çelişkileri değerler sistemine havale etmektedir. Luhmann ise yasal-pozitivist bir yaklaşım benimseyerek işlemlere ve işlemleri düzenleyen yasal normlara yüzeysel bir uyumun meşrulaştırıcı etkisini öne çıkarmaktadır. Meşrulaşma sürecinde etkili olan normatif tartışmaları tam olarak açıklayamamaları, her iki meşruiyet kavramlaştırması için temel zayıflık olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sistem, Meşruiyet, Meşrulaşma, Örgütsel Meşruiyet, İşlemsel Meşruiyet

¹ İlgili çalışma; Prof. Dr. Ali Balcı danışmanlığında tamamlanan "Fidan, T. (2016). Kamu ve Özel Ortaöğretim Okulları Yönetici ve Öğretmenlerinin Örgütsel Meşruiyet Algıları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara", tezinden üretilmiştir.

² Dr., İç Denetçi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İç Denetim Birimi, tuncerfidan@gmail.com

Abstract

Historical-sociological approach is based on the premise that there are different forms of political system and these forms can gain legitimacy through different means in different cultural environments, but not through complying with common normative criteria. This conceptual study aims to discuss social system and legitimacy conceptualizations of Parsons and Luhmann and then to portray the development of these concepts within historical-sociological tradition. While Parsons develops social system conceptualization on the basis of the forms of the society's tackling with functional problems, Luhmann highlights the complexity minimizing effect of social systems and autopoietic mechanisms of change. The differences in the conceptualizations of social system might lead to the differences in the conceptualizations of legitimacy, as well. Parsons focuses on homeostatis and leaves conflicts and contradictions which are influential in achieving a consensus to the value systems. Luhmann, on the other hand, adopts a legal-positivist approach and emphasizes legitimizing effect of simply compliance to the procedures and legal norms regulating these procedures. That they could not completely explain the normative discussions affecting the legitimation process could be seen as a fundamental weakness for both conceptualizations.

Keywords: Social System, Legitimacy, Legitimation, Organizational Legitimacy, Procedural Legitimacy

1. GİRİŞ

Parsons 20. yüzyılın en etkili ve en bilinen sosyologlarından birisidir. Parsons; akıldan ziyade iradenin hakikate ulaştırabileceğini ifade eden yöntembilimsel istençlilik (voluntarism) ilkesi ve analitik gerçekçilik ilkesi üzerine kurduğu eylem kuramıyla genel toplum kuramına ulaşmayı amaçlamıştır (Segre, 2012: 12; Kim, 2003,:43). Kuramsal çalışmalarında kullandığı yöntemler nedeniyle yapısalcı-işlevselci geleneğin önemli bir temsilcisi olarak görülmüştür (Turner, 1999: 164). Radikal değişmeye odaklanan Marksistlerden farklı olarak Parsons, toplumların neden istikrarlı ve işlevsel oldukları hususunu açıklamaya çalışmıştır (Bissell ve Traulsen, 2005: 41).

Parsons, meşruiyete ilişkin açıklamalarında yapısalcı-işlevselci yaklaşımı kullanmaktadır. Weber'in yolunu izleyerek otoritenin nedenini açıklayan meşruiyetin, siyasal kurumlardaki eylemin (aksiyon) gönüllü ve zorunlu yönlerinin temeli olduğunu ifade etmektedir. Meşruiyet; kişilere, şeylere veya hayali varlıklara değil bir düzenin normlarına atfedilen bir özelliktir ve eylemin düzenlenmesiyle ilgilidir (Parsons, 1960: 650-670; akt.: Gerhardt, 2002: 43). Meşruiyet olağan bir şekilde işlev gösteren sosyal sistem tarafından ulaşılan ve korunan uzlaşmaya dayalı olarak ortaya çıkan bir olgudur (Cohen, 1975: 5). Öte yandan meşruiyet toplumun büyük bir çoğunluğunun onayladığı yasal-rasyonel norm uygulamalarının yanı sıra karizmanın, geleneğin veya ideolojinin kurumsallaşmış uygulamalarına dayalı olarak da kurulabilmektedir (Gerhardt, 2002: 43-44, 175). Siyasal bir düzenin toplumun büyük çoğunluğunun gözünde meşru olması, meşru olduğunu düşünsün veya düşünmesin bir bireyin sırf bu nedenden dolayı düzene uyum sağlamanın çıkarına olduğu düşüncesine yol açmaktadır. Zira Parsons'un

düşüncelerinde toplumsal düzenin meşruiyeti güç kullanımının rutinleşmesine bağlıdır (Gerhardt, 2002: 71).

20. yüzyılın önde gelen sosyolog ve düşünürlerinden olan Luhmann'ın düşüncelerinde hocası Parsons'un etkilerini görmek mümkündür. Parsons gibi Luhmann da her şeyi kapsayan büyük toplum kuramı düşüncesini savunmaktadır. 70'li yılların meşruiyet krizleri tartışmaları sırasında Habermas ile girdikleri fikri münazaralar Luhmann'ın tanınmasına yol açmıştır (Schwanitz, 1995). Luhmann meşruiyet sorununu ilk kitaplarından biri olan 1969 tarihli *Legitimation durch Verfahren* (İşlemler Yoluyla Meşrulaştırma) adlı eserinde ele almıştır. Meşruiyet sorunu; Luhmann'ın sosyolojik aydınlanma olarak bahsettiği, başka bir ifadeyle aydınlanma çağının insan merkezli fikirlerinin sosyoloji yardımıyla yeniden yorumlanmasını ifade etmektedir. Luhmann'ın meşruiyet kuramı, kişilerin siyasi kararın içeriğinin doğruluğuna ikna olmasına veya salt kararın içeriğinin sorgulanmasına dayalı klasik meşruiyet düşüncesinden farklılaşmaktadır. Luhmann ikna veya uzlaşmaya dayalı meşruiyet düşüncesini benimsememektedir (Lee, 2000; Brunczel, 2010: 151).

Luhmann'a göre (1990: 220) aydınlanma çağında meşruiyetin yalnızca bir yasal ilke olarak doğa kanunu varsayımı altında anlam kazanabileceği düşünülmekteydi. Bunun için hiyerarşik yasal kaynaklar ve yapısal düzeyde sınıflı bir topluma ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu kabuller 18. yüzyılın ikinci yarısında yıkılmış ve yerini pozitif hukuk kuramı almıştır. Bu nedenden dolayı meşrulaştırma yalnızca siyasi otoritenin gerçek yaşamda etkin ve uygulanabilir bir şekilde yürütülmesi olarak anlaşılmıştır. 20. yüzyılda Weber ve Jellinek tarafından yalnızca maddesel dünyaya ilişkin çıkarsamalara dayalı meşruiyet kavramının yeniden ortaya atılması, yöneticilerin yönetme haklarına ilişkin sürmekte olan uzlaşmayı betimleme amacı taşımaktadır. 60'lı ve 70'li yıllardaki meşruiyet krizi tartışmaları ise hükümetlerin ve siyasal söylemin popülerliğine ilişkin ileriki tartışmalara bahane teşkil etmiştir. Bahsi geçen savların geçerli oldukları inkâr edilemez (Luhmann, 1990: 220). Ancak Luhmann'a göre (1990: 220) meşruiyet içerikten ziyade usul sorunudur, yani hükümetlerin yeniden seçilip seçilemeyeceklerine ilişkin doğrulama, söylem ve uygulama sorunudur.

Bu tartışmalardan da izlenebileceği üzere Parsons ve Luhmann'ın, kaynağını İbni Haldun ve Weber'de bulan sosyolojik meşruiyet kuramının 20. yüzyıldaki önde gelen iki temsilcisi olduklarını söylemek mümkündür. Bu iki düşünürün meşruiyet kavramlaşmalarının çözümlenmesi yalnızca sosyoloji veya yönetim bilimleri değil, hukuk alanyazınına da derinden etkileyen düşünsel hareketlerin kavranmasını kolaylaştırabilir. Bunun yanında yönetsel açıdan etkili olmadığı halde neden siyasal ve örgütsel uygulamaların hala varlıklarını sürdürebildikleri konusunda ipuçları sunabilir. Bu bağlamda, bu kavramsal çalışmanın amacı Parsons ve Luhmann'ın sosyal sistem ve meşruiyet kavramlaşmalarının karşılaştırılması ve temel zayıflıklarının ortaya konmasıdır. Bu sayede sosyal sistem ve sosyolojik meşruiyet kavramlaşmalarının zaman içinde nasıl bir seyir izlediğinin kolaylıkla gözler önüne serilebileceği düşünülmektedir.

2. PARSONS VE SOSYAL SİSTEM

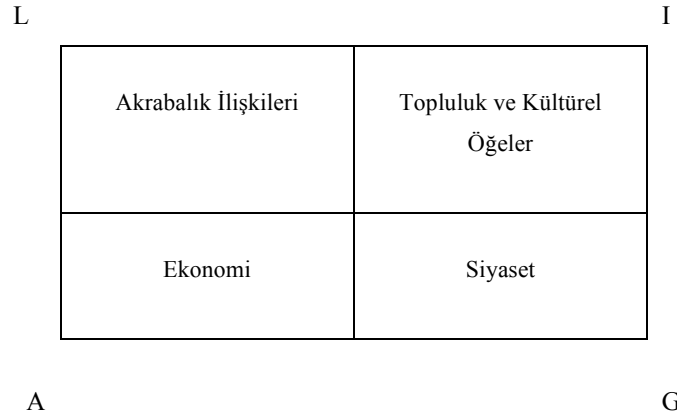
Weber'in yöntembilimine benzer şekilde Parsons'un sosyal sistem kuramının temelinde sosyal eylem kavramı yer almaktadır. Parsons; *The Structure of Social Action* (Sosyal Sistemin Yapısı) adlı eserinde (1966) meta-teorik bir yaklaşım benimseyerek Marshall, Durkheim, Weber ve Pareto'nun çalışmalarını çözümlenmiş ve özellikle istenççilik (voluntarizm) ilkesi perspektifinden alanyazına yaptıkları katkıları değerlendirerek bir senteze ulaşmaya çalışmıştır.

Parsons'a göre aktörler arası etkileşimin sonucunda sosyal davranış (act) sosyal sistemin temel birimine dönüşmektedir. Sosyal sistemin yapısını karşılıklı etkileşim sürecine giren aktörler arası ilişkiler oluşturmaktadır (Parsons, 1989). Aktör; sosyalleşme süreci sonucunda toplumsal nitelik kazanan ve onu toplumsal yapıya bağlayan rolü edinen bireydir (Trevino, 2001: xiii). Eylem (aksiyon); tek tek bireysel aktörler veya toplum söz konusu olduğunda onu oluşturan bireyler için önem arz eden aktör-durum sisteminde ortaya çıkan bir süreçtir. Somut eylem sisteminin yapılanması neticesinde ortaya sosyal sistem, kişilik sistemleri, kültürel sistem ve davranışsal organizma alt sistemleri ortaya çıkmaktadır (Parsons ve Platt, 1973: 8; Parsons, 1989).

Eylem alt sistemleri aynı zamanda yaşayan sistemlerin çözümlenmesi için kullanılan dört işlevli genel bir paradigmanın uygulamasını oluşturmaktadır. En küçükten en büyüğe bütün sistemler etkili bir şekilde işlev gösterebilmek ve sistem olarak varlıklarını sürdürebilmek için dört işlevsel sorunla baş etmek zorundadır: Uyum (A), Hedefe Ulaşma (G), Bütünleşme (I) ve Örüntü Sürdürme (L). Parsons; bu paradigmayı genel eylem sistemine uyguladığında Uyum (A) işlevini davranışsal organizmayla, Hedefe Ulaşma (G) işlevini kişilik sistemleriyle, Bütünleşme (I) işlevini sosyal sistemle ve Örüntü Sürdürme (L) işlevini kültürel sistemle ilişkilendirmektedir. Daha sonraki dönemlerde bu paradigma AGIL şeması olarak adlandırılmıştır (Parsons ve Platt, 1973: 10-15).

Diğer sistemlerden farklı olarak sosyal sistem; bir araya gelen aktörlerin kültürel olarak yapılandırılmış ve paylaşılmış semboller sistemi aracılığıyla karşılıklı etkileşime girmeleri neticesinde varlık kazanmaktadır (Parsons, 1989). Parsons AGIL şemasını sosyal sisteme uyarladığında şu sonuçlara ulaşmaktadır (Parsons ve Platt, 1973: 19):

Şekil 1. Sosyal Sistemin Yapısı

Kaynak: Parsons, Talcott ve Platt, Gerald M. (1973). *The American University*. Harvard University Press, Cambridge, MA, s. 19.

Şekil 1’de görüldüğü üzere sosyal sistemin alt sistemleri ekonomi (A), siyaset (G), topluluk (I) ve akrabalık ilişkileridir (L). Uyum (A) işlevi; dışsal çevreye ilişkin bir sorun olup sosyal sistemin faaliyetleri için ihtiyaç duyduğu kaynakları elde ettiği ve dağıttığı süreçleri ifade etmektedir. Hedefe Ulaşma (G) işlevi; dışsal çevreye ilişkin bir sorundur ve sosyal sistemin hedeflerini belirlemesini ve bu hedeflere ulaşmak için kaynakların tahsisini ve harekete geçirilmesini gerektirmektedir. Bütünleşme (I) işlevi içsel örgütlenme sorunudur. Sistemin karşı karşıya kalabileceği büyük çatışmalardan kaynaklanan bozulmaları önleme yeteneğine sahip örgütlenmeleri üretme amacıyla sosyal sistemi oluşturan farklı çeşitlilikteki ilişkilerin eşgüdümlemesini ifade etmektedir. Son olarak Örüntü Sürdürme (L) işlevi yine içsel bir soruna işaret etmektedir. Sosyal sistemin normatif kalıpları sürdürdüğü ve aktörler arası gerilimleri yönettiği süreçleri ifade etmektedir (Trevino, 2001: xiii; Parsons ve Platt, 1973: 10-12).

Her bir alt sistem içindeki her bir işlevin yerine getirilmesi sürecinde bireysel olarak aktörler rol almaktadır. Aktörlerin sosyal sistem içindeki işlevsel konumları kişilerarası ilişkilerinde kullandıkları araçları belirlemektedir. Bu tür kişilerarası ilişkiler değer ve normlar tarafından sınırlanan kaynakların takası sürecini, başka bir ifadeyle her bir alt sisteme özgü genel sembolik araçların kullanımını ihtiva etmektedir. Bu araçlar uyum işlevi (A) veya ekonomi alt sistemi için “para”, hedefe ulaşma işlevi (G) veya siyaset alt sistemi için “güç”, bütünleşme işlevi (I) veya topluluk ve kültürel öğeler alt sistemi için “etki” ve örüntü sürdürme işlevi (L) veya akrabalık ilişkileri alt sistemi için “değer bağlılığıdır”. Bu araçlar vasıtasıyla kaynak takası gerçekleştirildiğinde ortaya çıkan sosyal sistemin yapısı, değer ve normların işlevselliğini pekiştirmekte ve AGIL şemasının işlevsel gerekliliklerini karşılamaktadır (Turner, 1988: 135; Parsons ve Platt, 1973: 24-25).

2.1. Örgütsel Meşruiyet

Parsons otorite ve meşruiyet kavramlarını siyaset alt sistemi ve onun genel sembolik aracı olan siyasal güç ile ilişkilendirerek tartışmaktadır. Hedefe ulaşma eylemini ihtiva ettiğinden otorite, siyaset alt sisteminin bir işlevini yerine getirmektedir. Bu noktada otorite, meşru eylem için yönlendirici bir çerçeve oluşturan toplumsal değerleri temsil etmektedir. Aktör için değerler üç farklı boyutta konumlanmıştır: Birincisi dünya hakkındaki varoluşsal inançları, ikincisi kişilik olarak güdüsel ihtiyaçları ve üçüncüsü toplumdaki diğer aktörlerle ilişkileridir. Sosyal eylemde bulunmak zorunda olduğunu hissettiği otorite ilişkilerini kabul ettiğinde aktör otoriteyi meşrulaştırmaktadır. Meşruiyet, bireysel olarak aktörlerin eyleme dökmek suretiyle bağlılıklarını gösterdiği değer kalıplarına ilişkin bir dizi ölçütün karşılanması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Aslında meşrulaştırılan şey değerler değil, o değerlere uyum sağlayan eylemlerdir. Otorite ve meşruiyet/meşrulaştırma farklı olgulardır. Otorite bir meşrulaştırma kategorisi değil bilakis onu sınırlandıran bir kurumsallaşma kategorisidir. Bu bakış açısından otorite, meşru sosyal eylem için dayanak teşkil eden usullerin kurumsallaşması ve aktör topluluğunun bütünleşme seviyesidir. Meşruiyet ise toplumun genel değerlerine dayalı olarak elde edilen bir üründür. Özetle otorite bir grup veya örgütün etkililiğini, elit bir azınlık veya oligarşik bir yapıdan ziyade toplumun genelinin yararına güvence altına almaktadır (Parsons, 1958; akt.: Gerhardt, 2002: 194-195).

Cohen'e göre (1975: 5) Parsons'un meşruiyeti, olağan bir şekilde işlev gösteren sosyal sistem tarafından ulaşılan ve korunan uzlaşmaya dayalı olarak ortaya çıkan bir olgudur. Toplumda ortaya çıkan işlevsel talepler gerilime yol açmaktadır ve bu gerilimlerin giderilmesi siyasetin görevidir. Parsons siyaset alt sistemine kolektif hedeflere ilişkin kararların alınması, uygulanması ve bu suretle gerilimlerin azaltılması işlevini atfetmektedir. Parsons; Hobbes ve Weber ile aynı şekilde kolektif hedeflere ulaşılması şeklinde kavramlaştırdığı uzlaşmayı, siyasal faaliyet yoluyla yürütülen ve sürdürülen toplumsal kuralların kaynağı olarak görmektedir. Parsons'un mantığına göre bu kurallar siyasal etkinliğin bir sonucu değildir. Zira Parsons toplumsal uzlaşmanın evrimine ilişkin soruları yanıtsız bırakmış ve benimsediği yapısalcı-işlevselci perspektif nedeniyle siyasal süreçlere ilişkin tanımlamaları, kuralların yaratılması sürecinde oluşan uzlaşma açıklamalarından dışlamıştır. Bu nedenden dolayı Parsons için güç kullanımı gibi bir davranışın siyasi olduğuna ilişkin bir uzlaşma veya kolektif bir tanımlama oluştuğunda meşruiyet ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle bir eylem, yalnızca içinde bulunduğu işlevsel alt sistem içinde ve onun değerleriyle uyum içinde ifa edildiği takdirde meşru olabilmektedir (Cohen, 1975: 5-6).

Parsons sosyal sisteme özgü meşruiyet tanımını ve meşrulaştırma süreçlerini, toplum gibi daha büyük sistemlerin işlevine katkı sağlayan belirli hedeflere ulaşma (G) yönelimli sosyal sistemler olarak tanımladığı örgütlere de uygulamıştır. Parsons'a göre örgütler; hedeflerini tanımlayan ve meşrulaştıran kurumsallaşmış değerler sistemi ve bu değerleri içinde işlev gösterdiği toplumda ifade etme mekanizmalarına dayalı olarak çözümlenebilmektedir. Bu ifade etme işleminin gerçekleştiği başlıca üç bağlam mevcuttur: (1) İktisadi anlamda gerekli kaynakların, finansmanın, personelin ve örgütlenmenin sağlanması; (2) politika, kaynak tahsisi ve eşgüdümleme hakkındaki kararlara odaklanan işlevsel kodlar; ve (3) örgütü diğer örgütlerle bütünleştiren sözleşme, otorite ve evrensel kuralların kurumsallaşmasıyla ilgili kurumsal yapı (Parsons, 1956a).

Örgütler hedefi başka sistemler tarafından kullanılan çıktıları üretmek olan sistemlerdir. Bahsi geçen kurumsallaşmış değerler sistemi perspektifinden yaklaşıldığında, toplumun öteki alt sistemlerinin işlev göstermesinde farklılık yaratan örgüt içi süreçlerin bazı sonuçları vardır (Öztürk ve Balcı, 2014). Başka bir ifadeyle bazı çıktıların üretimi olmadığı takdirde tüketici birim olağan işlevlerini yerine getirememektedir. Bu nedenle, önceki örgütün çıktısının sonraki örgüt için ulaşılabilir kılınması, sözleşme veya takas kavramlarına dayalı bir çerçevede analiz edilebilen bir uzlaşmanın hükümlerine tabi olmalıdır. Bu noktadan hareketle örgütler, kaynakların kontrolü ve hedeflere yönlendirilmesi suretiyle hedefe ulaşma işlevini yerine getirmeye çalışan açık sosyal sistemlerdir. Açık sosyal sistem niteliği örgütleri aynı zamanda daha büyük sistemin özelleşmiş veya farklılaşmış işlevlere sahip alt sistemlerine ve böylece büyük sistemin değer kalıplarının ortağına dönüştürmektedir (Parsons, 1956b).

Parsons'a göre herhangi bir sosyal sistemi çözümlemede ana referans noktası dayandığı değer kalıbıdır. Değer kalıbı sistemin ya da örgütün işlev gösterdiği duruma ilişkin temel yönelimlerini tanımlamakta ve böylece katılımcı bireylerin etkinliklerine yön vermektedir. Örgütler söz konusu olduğunda sözü geçen değerler sistemi daha büyük değerler sisteminin alt değerler sistemi olarak tanımlanabilmektedir. Zira örgütün kendisi de daha büyük sosyal sistemin alt sistemi konumundadır. Buradan hareketle iki sonuca ulaşmak mümkündür: (1) Daha büyük sistemle bütünleşmemiş sapkın (deviant) bir örgüt söz konusu değilse, örgütün değer sistemi daha büyük sistemin daha genel değerlerini yansıtmalıdır, (2) bir örgütün değer sisteminin en gerekli özelliği daha büyük sistem içindeki yeri veya rolünün meşrulaştırılmasıdır (Parsons, 1956a).

Bir örgüt hedeflerinin öncelik derecesine göre tanımlandığından, değer sisteminin odak noktası bu hedeflerin elde edilmesinin (G) daha büyük sistem için arz ettiği işlevsel öneme göre hedeflerin meşrulaştırılması olmalıdır (Parsons, 1956b). Bunun yanında hedeflerin, örgüt ve üyelerinin diğer muhtemel çıkar ve değerleri üzerinde bir meşruiyet derecesine sahip olması gerekmektedir. Böylece toplumdaki bir örgütün değerler sistemi iktisadi üretim hedefini meşrulaştıran iktisadi rasyonelliğin bir türevine dönüşmektedir. Örgütün üretime bağlılığı, örgüt içinden kaynaklanabilecek diğer işlevsel çıkarlar üzerinde hedefe ulaşma işlevinin sürdürülmesi şeklinde meşrulaştırılmaktadır. Buradaki başarı sembolü yalnızca mali hedeflere ulaşma değildir, zira karlılık toplumun geneli için aslında bir işlev değeridir (Parsons, 1956a).

En genel anlamda örgütün değerleri bir sistem olarak onun varlığını meşrulaştırmaktadır. Bunun yanında değerlerin uygulanması için gerekli olan işlemlerin işlevsel kalıpları da değerler sistemi tarafından meşrulaştırılmaktadır. Hedef türünün meşrulaştırılması ve diğer çıkarlar üzerinde öncelik kazanmasının yanında, alt hedeflerin ve bunlara ulaşmak için gerekli olan görelilik olarak alt düzey işlemlerin de meşrulaştırılması gerekmektedir. Meşrulaştırma süreci burada da sona ermemektedir. Örgütün uyum sürecini yönlendiren hangi etkinliklerin benimsenip yürütüleceğine ilişkin normatif kurallara ihtiyaç duyulmaktadır. Buna ek olarak özellikle diğer rollerine kıyasla üyelerin örgüte bağlılık yükümlülüklerini tanımlayan örgütün bütünleşmesine yönelik kural ve ilkeler de meşrulaştırma sürecinde yerlerini almaktadır (Parsons, 1956a).

Sonuç olarak, örgütsel meşruiyet tartışmalarında değer sistemi referans olarak kullanıldığında üç önemli sonuca ulaşılmaktadır: (1) Örgütün uymak zorunda olduğu temel zorunluluğun hedeflerine ulaşmak veya işlevini sürdürmek için gerekli olan kaynakların temin edilmesi hususu olduğundan bu kaynakların temin usulleri kurumsallaşmanın ana başlıklarından birini oluşturmaktadır. (2) Örgüt, somut hedefe ulaşma süreçlerinde bu kaynakların nasıl kullanılacağına ilişkin kurumsallaşmış usullere sahip olmalıdır. (3) Son olarak örgüte yönelik taahhütlerin sınırlarını tanımlayan ve düzenleyen kurumsal kalıpların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Birden çok örgütün faaliyet gösterdiği çevrede bu örgütlerle ilişki içindeki şahısların ve kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olanların varlığı muhtemeldir ve girilen taahhüt ilişkilerini düzenleyen kurumsal kalıplar toplumun hoş gördüğü sınırlar içinde kullanılmalıdır (Parsons, 1956a).

3. LUHMANN VE SOSYAL SİSTEM

Luhmann'ın meşruiyet kuramının merkezinde sistem kuramı yer almaktadır. Ancak Luhmann'ın sistem kuramı Parsons'un kuramından oldukça uzaklaşmıştır. Luhmann'a göre bütün sistemler çevreleriyle etkileşim içindedir. Çevre, çok büyük miktarda fiili veya muhtemel olayları kapsayacak ölçüde karmaşık bir niteliğe sahip olabilmektedir. Sistemler belirli olayları seçerek ve çevreyle baş etme yöntemlerinin sayısını azaltarak çevrelerinden kaynaklanan karmaşıklığı azaltma eğilimindedir. Sosyal sistemler anlamın, daha doğrusu çifte durumsallığın iletilmesi yoluyla karmaşıklığı azaltarak diğer sistemlerden farklılaşmaktadır. Çifte durumsallık; etkileşim içindeki insanların diğerlerinin bakış açılarını dikkate aldıkları bir süreçtir. Başka bir ifadeyle bir davranışın gerçekleşirken bireyin kendi kararı yanında diğer bireylerin yaptıkları da bireyin davranışlarını etkilemektedir. Luhmann çifte durumsallıktan sosyal sistemlerin otopoyiyetik olduğu sonucunu çıkarmaktadır: Sistem çevrenin yorumlanmasına müsaade etmekte ve bu yolla aynı sistem yeniden üretilerek özerkliğini korumaktadır (Vanderstraeten, 2002). Modernite durumsallığın ve karmaşıklığın artmasına yol açtıkça, sosyal sistemlerin çevrelerine daha iyi uyum göstermeleri için daha karmaşık mekanizmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Baert, 2000: 221).

Kendine gönderimli (self-referential) işlemler ve farklılaşma modern sosyal sistemlerin karmaşıklığı azaltmasında önemli rollere sahiptir. Kendine gönderimli işlemler yalnızca diğer olgulara değil, aynı zamanda kendilerine de uygulanabilen işlemlerdir. Diğerlerine nasıl öğreteceğini öğretmek, bilimsel çalışmalar hakkında bilimsel çalışmalar yapmak bu tür işlemlere örnek olarak gösterilebilmektedir. Kendine gönderimli işlemler her zaman yeniden düzenleme ihtimalinin bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenden dolayı kendine gönderimli işlemler sosyal sistemin hızla değişen ve tahmin edilemez hale gelen bir çevreye uyum sağlaması için zorunludur. Kendine gönderimli işlemlerin egemen olduğu bir sistemler üç boyuta sahiptir: sistemin kodu, yapısı (veya programı) ve süreci. Kodlar bilginin işlendiği doğru-yanlış, önemli-önemsiz, v.b. ikili işlemlerdir. Yapı veya program sistem dâhilindeki temel değerler, normlar ve beklentileri içerirken süreç süregelen etkileşimi ifade etmektedir. Bir sistemin kendini yeniden üretebilmesi için kod aynı kalırken yapı veya sürecin değişmesi gerekmektedir (Baert ve da Silva, 2010: 80; Schwanitz, 1995).

Modern sosyal sistemler yalnızca kendine gönderimli değil aynı zamanda farklılaşmıştır da (Balcı, 2014). Örneğin Luhmann zaman içinde sosyal sistemin üç seviyesinin farklılaştığını ifade etmektedir: Durumsal etkileşimler seviyesi, örgütler dünyası ve toplumsal seviye. Luhmann aynı zamanda parçasal ve parçasal olmayan farklılaşma şeklinde ikili bir sınıflandırmaya gitmektedir. İlki sistemlerin aynı işlevleri sergileyen farklılaşmış birimlere ayrılmasını ifade ederken ikincisi işlevsel farklılaşmaya işaret etmektedir. Parçasal olmayan farklılaşma hiyerarşik veya işlevsel olabilmektedir. İlki hiyerarşik yapıyı işaret ederken ikincide herhangi bir hiyerarşik nitelik bulunmamaktadır. Karmaşıklığı azaltma kabiliyetinden ötürü işlevsel farklılaşma hiyerarşik farklılaşmaya ve parçasal olmayan farklılaşma parçasal farklılaşmaya üstün gelmektedir. Modernlik toplumsal çevrede artan bir karmaşayla betimlendiğine göre toplumsal evrimin bu farklılaşma türlerini takip etmesi olağan karşılanmalıdır: İlk sırada parçasal farklılaşma gelmektedir. Onu hiyerarşik farklılaşma takip etmekte ve son olarak işlevsel farklılaşma gelmektedir. Buradan hareketle Luhmann'ın evrimci tarih görüşünün üç temel kavrama dayandığı ifade edilebilir: Varyasyon, yeniden üreme ve seçim (seleksiyon). Varyasyon sosyal sistemlerin ortaya çıkışının tesadüfi olduğuna işaret etmektedir. Sosyal sistemlerin yeniden üremeleri sosyalleşme gibi araçlarla gerçekleşmekte ve uzun vadede çevreye uyum kabiliyetleri temelinde seçilmektedirler (Baert ve da Silva, 2010: 80-81).

Luhmann (1992: 280-281) toplumun geçirmekte olduğu evrim sürecinin, yeni meşruiyet sorunlarına yol açtığı görüşündedir. Yeni ve işlevsel olarak daha da farklılaşmış toplum yapısı toplumsal tabakalaşmanın yaptığından daha karmaşık toplumsal karmaşıklığa yol açabilir. Toplumsal karmaşıklıkta gözlenen artışın, bütün toplumun katılması gereken karar süreçlerini etkilemesi kaçınılmazdır. İşlevsel olarak farklılaşmış bir topluma geçişin bir başka özelliği de dini ahlakın bakış açısının toplumsal düzeni sağlama yeteneğini ve böylece kararların yönetilenler tarafından benimsenmesini sağlayarak meşrulaştırma aracı olma özelliğini kaybetmesidir. Başka bir ifadeyle meşruiyete olan ihtiyaç arttıkça geçmişin meşrulaştırma araçları etkililiklerini daha fazla kaybetmektedir (Luhmann, 1992: 280-281; Haferkamp, 1992: 111).

3.1. İşlemsel Meşruiyet

Meşruiyeti siyasal sistemlerden örgütsel sistemlere kadar yaygınlaştıran Parsons'tan (1956a) farklı olarak, Luhmann (1979, akt.: Lewis ve Weigert, 1985) meşruiyeti siyasal sistemlere özgü bir kavram olarak ele almaktadır. Siyasal sistemler bir dizi işleme bağlı olarak, alt kararlar yardımıyla kararlar üreten sosyal sistemlerdir. Karara katılımın artması alınan kararların sayısında artışa yol açmaktadır. Kararlar, etkilenecek olan kişilerden veya bu kişilerin temsilcilerinden oluşan ve önceki kararlara katılıp katılmayacakları yönünde kararlar almak durumundaki kurullara havale edildiğinde daha fazla karara gerek duyulacaktır. Karar süreci kendine gönderimlidir. Bilhassa bu kendine gönderimli karar süreci daha ayrıntılı bir şekilde tartışılmalıdır. Zira karar vermenin kendine gönderimliliği üçüncü aşamaya taşınmaktadır ve kişi, bir temsilcinin nasıl karar vermesi gerektiği hakkında karara varmak zorundadır (Luhmann, 1990: 223).

Luhmann (1983b) işlevsel farklılaşma ve artan karar miktarından kaynaklanan meydan okumalara karşı işlemleri bir çözüm olarak önermektedir. Luhman burada bahsi geçen işlemi; gayesi ortak ve bağlayıcı kararlar üretmek olan ve mevcudiyeti karar verme sürecinin süresiyle sınırlı olan özel bir sosyal sistem olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle işlem yasal, parlamenter ve yasamaya ilişkin işlemler olabildiği gibi yönetsel karar verme sürecine ilişkin de olabilmektedir. İşlem sosyal sistem olabildiği için, özünü anlamada sosyal sistemin bazı genel özelliklerini hatırlamak faydalı olacaktır (Luhmann, 1983b: 40-41, akt.: Brunczel, 2010: 152-153). Luhmann'ın kuramında, sosyal sistemin en önemli işlevlerinden biri yapısal oluşum sırasında ortaya çıkan karmaşıklığı azaltmaktır (Wuthnow, 1992: 260). Yapıların rolü muhtemel olasılıkları zorunlu veya gerekli olarak sunmak suretiyle alternatif sayısını azaltmaktır (Luhmann, 1994). Yapı oluşumu iki düzeyli bir seçime imkân tanımaktadır. İlki yapının oluşum düzeyidir, zira yapının kendisi de bir seçimin sonucudur. İkincisi hâlihazırdaki yapıların yardımıyla azaltılmış karmaşıklık içinden bir seçim yapmaktır (Brunczel, 2010: 153). Başka bir deyişle ikinci düzeydeki seçicilik aslında seçilmiş bir seçiciliktir (Luhmann, 1983a).

Luhmann'ın meşruiyet hakkındaki temel savı modern toplumda kararların meşruiyetinin işlemler tarafından sağlandığıdır. Başka bir ifadeyle meşrulaşma işlemler yoluyla ortaya çıkmaktadır (Wintgens, 2012: 200). İşlem kavramı siyaset bilimi alanyazınında yaygın kullanımı olan bir kavram değildir, ancak Luhmann'a göre bu kavram yeterince işlenmemiştir ve modern toplumda oynadığı rol hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. En büyük yetersizlik ise işlemlerin yalnızca hukuki bakış açısıyla kavranmasıdır. Öte yandan Luhmann'a göre (1983b) bu bakış açısı sosyolojik çözümlerle desteklenmelidir. Yani normatif ve ampirik yaklaşımlar birlikte işe koşulmalıdır (Luhmann, 1983b: 11-13, akt.: Brunczel, 2010: 151-152).

İşlem kuramları doğru kararı verme sürecinde uygulanan işlem basamakları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yasal süreçler adaleti ortaya çıkarmalıdır; meclis seçimleri halk iradesini yansıtmalıdır. Bununla birlikte sosyolojik bakış açısı bu işlemlerin doğru kararlarla sonuçlandığı savına şüpheyle yaklaşmaktadır. Bunun yanında karar süreçlerinde öngörülen zaman kısıtlamaları da kararın doğruluğu hakkındaki şüpheleri arttırmaktadır. Normatif öğeler işlem tartışmasında vazgeçilmezdir, fakat verilen kararın meşruluğu konusunda bir sonuca varmada tek başlarına yetersizdirler (Brunczel, 2010: 152). İşlemler söz konusu olduğunda ilk düzeydeki seçim, işlemleri düzenleyen yasal normların oluşturulmasıdır. Bu yasal normlar aşağı yukarı anayasaya tekabül etmektedir. Seçimin ikinci düzeyinde, yani işlemlerin uygulanma safhasında bu normlar sorgulamanın nesnesi olmazlar, çünkü hazır bir şekilde sunulurlar. İşlemi düzenleyen yasal normlar işlemin uygulanma çeşitliliğini azaltırlar. İkinci düzey seçim önceden seçilmiş olasılıklara dayansa da, işlemin başarısı kararın başarısına bağlıdır (Brunczel, 2010: 153-154).

İşlemler iki önemli özelliğe sahiptir: Bir taraftan durum ne kadar karmaşık olursa olsun başarıya ulaşmayı sağlarken bir taraftan da insanların kararın sonucu üzerinde uzlaşmaya varmadan yalnızca işlemi düzenleyen normlar üzerinde uzlaşmaya varmalarını kolaylaştırmaktadır. Bu iki özellik bahsi geçen meydan okumalara karşı çözüm sunabilmektedir. Sorunun diğer parçası olan önceki meşrulaştırma araçlarının günümüz toplumlarında işlevlerini kaybetmesi hususunda işlemler uzlaşma ihtiyacını kişilerin

daha fazla anlaşma ihtimalinin bulunduğu çok genel bir düzeye yükselterek çözüm sunmaktadır. Her halükarda bu genel normlara karşı itirazlar olmaktadır ve olacaktır, ancak bu işlemler süreklilik kazandıkça karşıtlar marjinalleşmektedir. Normların geniş kabulü, insanların günlük kararlar üzerinde değil de sadece genel normlar üzerinde uzlaşmaya varma zorunluluklarından dolayı genellik derecelerine bağlıdır (Brunczel, 2010: 154).

Luhmann'ın meşruiyet kuramının en önemli sonucu meşruiyet sorununun kararın içeriğinden ziyade işlemlere odaklanmasıdır. Kararın kabul gerekçesi içeriği değil bu karara nasıl ulaşıldığıdır, yani işlemdir. Luhmann'a göre meşruiyet belirli bir hoşgörü sınırları içinde içeriği henüz belirlenmemiş olan kararları kabul etme istekliliğidir (Febbrajo, 1988: 147).

İşlemlere yapılan vurgu bu işlemlerin üzerinde neden geniş bir uzlaşmaya varıldığı ve meşru kabul edildikleri sorusuna yol açabilir. Luhmann bu hususta da ikna kavramını reddetmektedir. İşlemlerin meşru kabul edilme gerekçeleri doğru olduklarına ilişkin ikna edilmemiz değil bu kabulün öğrenme sürecimize dayanmasıdır. İşlemler meşruiyetlerini onları kurumsallaştırarak belirgin hale getiren toplumsal iklime borçludur. Başka bir ifadeyle mevcut kurulu düzeni meşru olarak görürüz, çünkü o bireylerin bilinçli ve kasıtlı bir sorgulamayla ulaştıkları uzlaşmadan ziyaden düşünmeden normlara uyum sağlama eğilimleri sayesinde işlev göstermektedir (Brunczel, 2010: 154-155). Dahası kurumsallaşmış düzen aracılığıyla işlemin meşruiyeti sağlandığında, yüzeysel bir katılım onay için yeterlidir (Kalipke, 2010: 233). Yani siyasal sistemlerde kazanan kadar kaybeden de işleyişe müdahil olduğu için işlemin meşruiyetine hizmet etmektedir (Brus, 1995: 102).

Luhman'ın meşruiyet kavramı meşruiyetin ikna veya ortak değerlerle ilişkili olduğu düşüncesinden ayrılmaktadır (Lee, 2000). Zira uzlaşmayla ulaşılan kararın içeriğine dayandığında, meşruiyet fazlasıyla istikrarsız bir olguya dönüşmektedir. Oysaki meşruiyet karar verme süreciyle ilişkilendirildiğinde insanlar için kararın içeriğini onaylama zorunluluğu bulunmamaktadır. Buna ek olarak içerik, yani ortak rasyonalite veya ortak değerler üzerinde uzlaşmaya varmak kararın kabulünü de garanti etmemektedir (Brunczel, 2010: 155).

Luhman'ın meşruiyet kavramının bir başka özelliği de işlem kavramına yüklediği ikili özelliştir. Bu ikili özelliğe duyulan ihtiyacın gerekçesi meşrulaştırma sürecinin ikili bir sorunu çözmeye gerekliliğidir. Bir tarafta karmaşık kararlar verilmelidir ve herkesi karar sürecine dâhil etmek imkânsızdır; diğer tarafta bu tür kararlar geniş halk yığınlarınca benimsenmelidir. Bu ikilik fiili (operatif) düzey ve sembolik düzey şeklinde betimlenebilmektedir. Fiili (operatif) düzey gerçek yaşamdaki karar alma sürecidir. Sembolik düzey işlemin normatif betimlemesidir. Örneğin meclis seçimleri halk tarafından iktidarın sahibini belirleme aracıdır, ancak halk ve hükümet farklı olgulardır. Hükümet fiilen yönetim gücünü elinde bulundururken sembolik olarak halk iradesini yansıtmaktadır. Bunun yanında Luhmann işlemin ikili özelliğini üretim (Herstellung) ve sunum (Darstellung) kavramlarını kullanarak da betimlemektedir. Birincisi kararın fiili üretim aşamasını ifade ederken ikincisi kararın yönetilenlere sunulmasını ifade etmektedir. Halk yığınları meclis kararlarının arka planının, yani nasıl geliştirildiğinin genellikle farkında değildir, onlar genellikle kendilerine sunulan kadar bilgi sahibidirler. Son olarak Luhmann açık ve örtük

işlevler arasında ayırım yapmak suretiyle üçüncü bir betimleme daha yapmaktadır. Örneğin seçimlerin açık işlevi seçmenlerin iradesini yansıtmak iken örtük işlevi insanların diğer seçimlere kadar siyasete müdahil olmalarını engellemek ve karar sürecini kolaylaştırmaktır (Brunzel, 2010: 155-156).

Bu kavramsal çiftler birbirlerine yakın anlamlara sahiptir. Aslında hepsi işlemlerin ikili özelliğini betimlemektedir. Luhmann'a göre diğer kuramlara nazaran kendi kuramının daha fazla ön plana çıkmasının nedeni de bu ikili özelliğe yapılan vurgudur (Fuchs, 1999). İkili özellikler aynı zamanda işlemin yasal veya normatif ve sosyolojik veya ampirik yönünü yansıtmaktadır. Sembolik düzey, sunum ve açık işlevler yasal veya normatif yönü oluştururken, fiili (operatif) düzey, üretim ve örtük işlevler sosyolojik veya ampirik yönü oluşturmaktadır (Brunzel, 2010: 156)

Luhmann'ın meşruiyet kuramının özelliklerinden birisi de işlemlerin karmaşıklığı azaltıcı işlevine yapılan vurgudur (Luhmann, 1994). Görüldüğü üzere sistemlerin en önemli işlevlerinden biri de karmaşıklığı azaltmaktır ve işlem de bir sosyal sistem olduğuna göre aynı işlevi karar mekanizmaları için yerine getirmektedir. Meşrulaştırma işlemi sırasında karmaşıklığın azaltılmasına duyulan ihtiyaç toplumdaki çatışma ve çatlaklar karar sürecine sızma teşebbüsünde bulunduğu kendisini hissettirmektedir. İşlemler meclis seçimlerinde olduğu gibi oyların genellikle birkaç alternatif yığılmalarını sağlayarak sosyal yapı özelliklerini ortaya koyabilmektedir (Brunzel, 2010: 157).

Sistem toplumsal rol kavramını kullanarak, yani işlemlere ilişkin rolleri diğer rollerden ayırıştırarak da karmaşıklığı azaltma işlevini yerine getirebilmektedir. İnsanlar işleme bütün bir kişilikleriyle değil, seçmen, temsilci, avukat gibi yalnızca önceden belirlenen sınırlı rollerle katılırlar. Rollerin ayrıştırılmasındaki esas gerekçe işlemin etkililiğini arttırmaktır. İnsanın bütün toplumsal rollerinin dâhil edildiği karar süreci son derece karmaşık bir yapıya bürünerek amacından uzaklaşabilmektedir (Luhmann, 1983b: 47-48; akt.: Brunzel, 2010: 157)

Luhmann'ın meşruiyet kuramının en önemli bulgusu meşruiyetin yasal normlarla yüzeysel bir uyumdan, başka bir ifadeyle yasallıktan kaynaklandığı savıdır. Ancak bu husus Luhmann'ın yüzeysel bir uyumun yeterli olduğu düşüncesinde olduğu anlamına gelmemektedir. Biraz da Habermas'ın etkisiyle Luhmann; meşruiyetin zorlamanın kendisi değil, zorlamanın olduğu bağlamın özelliği olduğu düşüncesindedir. Bu nedenle karar süreci tek bir toplumsal grubun tekelinde olmamalı ve bütün grupları yansıtacak şekilde tasarlanmalıdır (Brunzel, 2010: 158; Ricketson, 2001: 131). Bunun yanında güven de önemli bir etkidir. Toplumun güven düzeyi yükseldikçe siyasal sistemin meşruiyeti de güçlenmektedir (Luhmann, 1979; akt.: Lewis ve Weigert, 1985).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sosyal sistem kavramlaştırmalarının gerisinde genel bir toplum kuramına ulaşma arzusunun yattığını ileri sürmek mümkündür. Bu amaca ulaşmak için Luhmann sosyal sistem, sistem farklılaşması, çifte durumsallık, örgütlenme ve eylem kuramı gibi Parsons'un bir çok kavramını ödünç almıştır. Bu bağlamda, Luhmann'ın Parsons'un ayak izlerini takip ettiğini söylemek mümkündür. Ancak sosyal sistem kavramlaştırması söz konusu olduğunda Luhmann, Parsons'tan ayrılmaktadır. Ayrıca unutulmamalıdır ki, sosyal eyleme vurgu yapan Parsons'tan (1991: 4-6) farklı olarak Luhmann genel toplum kuramında

sosyal sistem kavramını temel analiz birimi olarak kullanmıştır. Bu nedenden dolayı, Parsons'un sosyal sistemine yönelik eleştirilerin betimlenmesi, bu iki düşünürün sosyal sistem kavramlaştırmaları arasındaki farkların kolaylıkla anlaşılmasını ve buna bağlı olarak meşruiyet kavramlaştırmalarının gelişim seyrinin gözler önüne serilmesini sağlayabilir. (Segre, 2014: 187).

Parsons'un sosyal sistem kavramlaştırmasına yöneltilen eleştirilerin önemli bir kısmı onun yapısalcı-işlevselci perspektifiyle ilgilidir. Giddens (1999: 78-79), Weber gibi eylemden hareket etse de Parsons'un normatif işlevselciliğinin bireylerin toplumsal normatif yükümlülüklerini içselleştirme derecelerini abarttığını belirtmektedir. Eylemin belirleyicisi ya da programlayıcısı Parsons'un değerler sistemi olarak nitelediği sosyal sistemin normatif öğeleridir. Bu haliyle Parsons'un yapısalcı-işlevselci perspektifi; Marksist yapısalcılığın yanılışına düşerek eylem-yapı, yani birey-toplum ikiliği sorununu eylem/birey aleyhine çözümsüz bırakmaktadır (Giddens, 1999: 78-79). Aynı şekilde Luhmann'a göre, Parsons'un sosyolojik yaklaşımı mevcut toplumsal yapının muhafazası amacını gütmektedir. Luhmann, Parsons'un bir alt sistemin diğer alt sistemlere olan bağımlılığı şeklinde tanımlanabilen durumsallığını reddederek, toplumsal varlıkların iradeleri doğrultusunda sınırsız şekilde kendilerini dönüştürebileceği varsayımından hareketle otopoyiyet kavramı temelinde yeni bir durumsallık perspektifi geliştirmiştir. Bu noktadan hareketle Luhmann, Parsons'un AGIL şemasının sınırsız sayıdaki olasılık içinde sadece belirli bir durumu tasvir etme gayesi içinde olduğunu ifade etmekte ve AGIL şeması yerine otopoyiyetik mekanizmaların kullanılmasını önermektedir (Donati, 2011: 150-151). Parsons'tan uzaklaşan Luhmann'ın aksine Habermas ona yaklaşmaktadır. İlk yazılarında sistemin zorunluluklarını soyutlaştıran, nesnelleştiren ve yücelten Parsons'a sert eleştiriler yönelten Habermas zaman içinde eleştirel kuramını Parsons'un sistem kuramıyla bütünleştirmiştir. Ancak bunu yaparken Habermas, önceki tutumunu sürdürmüş ve sistem özelliklerine herhangi bir üstünlük atfetmeden Parsons'un kültürel, toplumsal ve kişilik sistemleriyle bunların ilişkilerine ilişkin kavramlaştırmalarını kullanmıştır (Abrahamson, 2003: 148; Habermas, 1980: 50).

Luhmann'ın sistem kuramına yönelik en önemli eleştiriler ise 1998 yılındaki ölümüne dek 30 yıl boyunca polemige girdiği vatandaşı Habermas'tan gelmiştir. 1970'lerin başında Luhmann ve Habermas sistem kuramına ilişkin yazılarını birlikte yayınlamışlardır. Yazılar genellikle sosyal teorinin temellerine yoğunlaşmış ve Parsons'un yapısalcı-işlevselciliği ve sistem kuramı içinde fenomenolojik çözümlemeyi kullanması tartışılmıştır. Habermas, Luhmann'ın sistem kuramına ilişkin savlarının denge ve sistemin sürdürülmesini amaçlayan burjuva ideolojisinin yeni bir versiyonu olduğu görüşündedir. Habermas'ın ifadeleriyle Luhmann; tarihsel neden-sonuç ilişkileri ve evrim arasındaki bağı azimle koparmaya çalışan, tarihsel ve evrimsel çözümleme arasındaki ilişkiyi inkâr eden radikalleşmiş bir işlevselciliği savunmaktadır. Luhmann'ın radikal işlevselciliğinin etkileri açıktır: Evrimsel bir kuram olarak sosyolojinin, yüksek düzeydeki esnekliğin onu geçmişteki emsallere üstün kıldığı bütünüyle işlevselleşmiş bir toplumun faal özbilincine dönüşmesi beklenmektedir. Habermas'a göre Luhmann'ın kuramında sosyolojinin tarihe çok fazla ihtiyacı kalmamıştır. Tarihsel bağlama çok fazla dikkat etmeye gerek yoktur. Otopoyiyetik mekanizmalarla her dönemde her toplumun evrimi açıklanabilmektedir (Vanderstraeten, 2000). Öte yandan Habermas, Luhmann'ı yeni muhafazakâr (neo-con) olarak nitelerken

aynı zamanda ona methiye düzmekten geri kalmamıştır. Habermas, Luhmann'ın kuramının kavramlaştırma gücü, kuramsal yaratıcılık ve bilgi işleme kapasitesi yönlerinden eşsiz olduğunu ifade etmektedir (Roth, 1981: xvii).

Sosyal sistem kavramlaştırmalarının her iki düşünürün farklı meşruiyet kavramlaştırmaları geliştirmelerine yol açtığını belirtmek mümkündür. Örneğin Parsons'a göre (1956a; 1958, akt.: Gerhardt, 2002: 194-195) meşruiyet toplumun geneline yayılmıştır ve sadece siyasal sistemin değil örgütsel yaşam da dahil olmak üzere bütün toplumsal alt sistemlerin değer kalıplarına uygun bir şekilde eylemde bulunmaları gerekmektedir. Bu noktada Cohen (1975: 6) Parsons'un toplumsal kuralların oluşturulması ve meşrulaştırılması sürecinde uzlaşmayı ana hareket noktası olarak kabul ettiği halde uzlaşmaya yol açan süreçleri açıklığa kavuşturmadığını ifade etmektedir. Öte yandan Dahrendorf (1959: 170) Parsons'un otorite ve meşruiyet açıklamalarında sistemin sürekliliğine ve dengeye (homeostatis) odaklanarak toplumsal uzlaşmayı değerler sistemine havale ettiğini belirtmektedir. Parsons'un sosyal sistem kuramı, uzlaşmaya ulaşma sürecinde etkili olan toplumsal çatışmalar ve onların gerisinde yatan toplumsal çelişkileri açıklayamamaktadır (Dahrendorf, 1959: 169-170). Benzer şekilde Giddens (1968) Parsons'un gücü, doğrudan otoritenin türevi olarak gördüğünü belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre otorite, gücü destekleyen kurumsallaşmış meşruiyetten ibarettir. Dahrendorf'tan (1959: 169-170) farklı olarak Giddens (1968), Parsons'un aslında meşrulaştırma sürecinin değişkenleri olan uzlaşma ve çatışma kavramları ile gücün hiyerarşik niteliğinin (yöneten-yönetilen ayrımı) farkında olduğu görüşündedir. Bu kavramlar analitik çerçeve içinde mevcuttur, ancak Parsons'un geliştirdiği güç kavramlaştırmasından ve açıklamalarından kasıtlı olarak dışlanmışlardır (Clegg, 2002: 137).

Luhmann'a göre ise meşruiyet siyasal sistemlere özgü bir kavramdır. İşlemlere ve işlemleri düzenleyen yasal normlara yüzeysel bir uyumdan, başka bir ifadeyle yasallıktan kaynaklanmaktadır (Brunzel, 2010: 158). Luhmann'ın işlemsel meşrulaştırma savına karşı Habermas'ın ilk eleştirisi bütünüyle ret olmuştur. Habermas'a göre yasama ve yürütme organları kesinlikle işleme usullerine göre değil toplumdaki genel tahakküm sistemini destekleyen genel toplumsal yorum yoluyla meşrulaşmaktaydı (Guibentif, 1994). İletişimsel Eylem kuramıyla birlikte Habermas, işlemsel meşrulaştırma savına karşı olan tutumunu yumuşatmıştır. Habermas'a göre sürekli değişen ve hızla büyüyen pozitif hukuk mevzuatı karşısında modern hukuki meselelerde usul yoluyla meşrulaştırmaya razı olunmaktadır. Zira birçok vakada yürürlükteki mevzuattan bağımsız meşrulaştırma veya gerekçelendirme imkânsız olduğu gibi yaşam dünyası bakış açısından yaklaşıldığında anlamsızdır. Başka bir ifadeyle, sıradan bir insanın iyice karmaşıklaşan birincil, ikincil ve üçüncül düzey mevzuat hakkında derinlemesine bilgi sahibi olması mümkün değildir ve çoğunlukla alt düzey mevzuatın üst düzey mevzuatta belirtilen usullere uygun olarak çıkarılması yeterli görülmektedir. Bu husus hukukun, kitle iletişim araçlarıyla kontrol edilen alt sistemleri örgütleme aracı olarak hizmet ettiği durumlar için doğrudur. Çünkü bahsi geçen alt sistemler uzlaşma yönelimli eylemin normatif bağlamı karşısında özerk hale gelmiştir. Başka bir ifadeyle alt sistemin işlev gösterebilmesi için ihtiyaç duyulan hukuki düzenlemeler, bu düzenlemelere ilişkin uzlaşmaya dönük eylem yol açan normatif bağlamlar nedeniyle bahis konusu alt sistemlerin yaşam dünyasının geri kalanından özerkleşmesi neticesinde usul yoluyla meşrulaştırılabilir. Özetle Habermas, Luhmann'ın

savını bütünüyle çürütmek yerine meşrulaştırma usulü için yeterlilik ölçütleri belirleme uğraşısı içindedir (Igwe, 2004: 150-152).

Habermas yasallığın meşruiyeti sağlayabileceği savını bütünüyle reddetmemektedir. Zira hukuki usuller iletişimsel eylem yaşantılarıyla ilgilidir. Yasal normların üretimi ve uygulanması usuli rasyonelliğin, yani eyleme ilişkin tartışmalı yorum ve yönelimlerin rasyonel bireylerin müzakereleriyle eritildiği düzlemin ahlaki pratiklerine uygun olarak makul sınırlar içinde yürütülmektedir (Igwe, 2004: 151-152). Bunun yanında usul yoluyla meşrulaştırma eylemiyle ilgili kamusal süreçler devreye girmektedir. Bir tarafta yasal olarak oluşturulmuş siyasi irade oluşturma usulünün, öte yanda özerk kamusal alanların iletişimsel akışlarının yer aldığı kamusal süreçler yoluyla makro-sosyal düzeyde meşrulaştırma eylemi gerçekleştirilebilir (Habermas, 1980: 98-99). Sonuç olarak Habermas, Luhmann'ın insani özellikleri yadsıyan yöntembilimini reddederek eleştirel kuramı ve normatif perspektifi işlevselci sosyolojiyle birleştirme çabasıdır. Bu yolda Parsons ve Luhmann'ın sosyal sistem tanımlarını kabul etmekte, ancak yaşam dünyasını ihmal ettiği için sosyal sistemin toplumu tam olarak açıklayabildiği savını reddetmektedir (Calhoun, 1992: 46).

Sözü edilen tartışmaların ışığında, Parsons ve Luhmann'ın sosyal sistem ve meşruiyet kavramlaştırmalarına yönelik eleştirilen temelinde tarihi-sosyolojik yaklaşıma yönelik eleştiriler olduğu ileri sürülebilir. Zira bu yaklaşım modern toplumlarda devlet gücünü sınırlandıran etik kısıtlamaları tam olarak yansıtamamaktadır (Clark, 2005: 193-194). Bunun yanında modern toplumlardaki bireysel hak ve özgürlükler, anayasal ve temel ilkeler gibi siyasal sistemlerin yurttaşlarını birleştirmek ve meşruiyetlerini korumak için kullandıkları kurumsal özellikleri nasıl geliştirdiklerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Başka bir ifadeyle siyasal sistemin hangi durumlarda ve neden meşru olduklarına dair kuramsal ölçütler belirleyemedikleri ve meşruiyet kavramlaştırmalarını farklı çevrelere aktarıp sınıyamadıkları ifade edilebilir (Thornhill, 2008). Buna bağlı olarak da, belirli bir siyasal sistemi destekleyemediklerini ve meşruiyet tartışmalarına çözüm yolları öneremediklerini söylemek mümkündür. Bu nedenle, tarihi-sosyolojik yaklaşımın nesnelliği ve genelliği ile meşruiyet tartışmalarına yol açan normatif tartışmaların öznelliği ve sınırlılığının bir arada değerlendirildiği bir yaklaşımın benimsenmesi, toplumun genelinin açıklanmasında ve meşruiyet tartışmalarının gerisinde yatan öznel sorunların analizinde daha etkili sonuçlar verebilir.

5. KAYNAKÇA

- Abrahamson, Mark (2003). "Functional, Conflict and Neofunctional Theories", (Ed) George Ritzer and Barry Smart, *Handbook of Social Theory*, SAGE Publications Ltd, London, (141-151).
- Balcı, Ali (2014). "Managing on the edge of chaos", (Ed) S. Banarjee and Ş. Ş. Erçetin, *Chaos, Complexity and Leadership 2012*, Springer Netherlands, (119-129).
- Baert, Patrick (2000). "Social Theory, Complexity and Time", (Ed) Patrick Baert, *Time in Contemporary Intellectual Thought*, Elsevier Science B. V., Amsterdam, (205-231).
- Baert, Patrick ve da Silva, Filipe Carreria (2010). *Social Theory in the Twentieth Century and Beyond*, Polity Press, Cambridge.

- Bissell, Paul ve Traulsen, Janine Morgall (2005). *Sociology and Pharmacy Practice*, Pharmaceutical Press, Tunbridge Wells, Kent.
- Brunzel, Balazs (2010). *Disillusioning Modernity. Niklas Luhmann's Social and Political Theory*, Peter Lang, Gmbh, Frankfurt.
- Brus, Marcel (1995). *Third Party Dispute Settlement in an Interdependent World: Developing a Theoretical Framework*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht.
- Calhoun, Craig (1992).” Introduction: Habermas and Public Sphere”, (Ed) Craig Calhoun, *Habermas and Public Sphere*, MIT Press, Cambridge, MA, (1-50).
- Clark, Ian (2005). *Legitimacy in International Society*, Oxford University Press, Oxford.
- Clegg, Stewart R. (2002). *Frameworks of Power*, SAGE Publications Ltd., London.
- Cohen, Anthony Paul (1975). *The Management of Myths: The Politics of Legitimation in a Newfoundland Community*, Manchester University Press, Manchester.
- Dahrendorf, Ralf (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford University Press, Stanford, CA.
- Donati, Pierpaolo (2011). *Relational Sociology: A New Paradigm for Social Sciences*, Routledge, New York, NY.
- Febbrajo, Alberto (1988). “The Rules of the Game in the Welfare State”, Gunther Feubner (Ed.). *Dilemmas of Law in the Welfare State*, Walter de Gruyter & Co., Berlin, (128-150).
- Fuchs, Stephan (1999). “Niklas Luhmann”, *Sociological Theory*, Cilt: 17, Sayı: 1, (117-119).
- Gerhardt, Uta (2002). *Talcott Parsons: An Intellectual Biography*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony (1968). “Power'in the recent writings of Talcott Parsons”, *Sociology*, Cilt: 2, Sayı: 3, (257-272).
- Giddens, Anthony (1999). *Toplumun Kuruluşu*, Çev: Hüseyin Özel, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Guibentif, Pierre (1994). “Approaching the production of law through Habermas's concept of communicative action”, *Philosophy & Social Criticism*, Cilt: 20, Sayı: 4, (45-70).
- Habermas, Jürgen (1980). *Legitimation Crisis*, Çev: Thomas McCarthy, Heinemann, London.
- Haferkamp, Hans (1992). “Modernity and Ascription”, (Ed) Hans Haferkamp ve Neil. J. Smelser, *Social Change and Modernity*, The University of California Press, Los Angeles, (97-121).
- Igwe, Ukoro Theophilus (2004). *Communicative Rationality and Deliberative Democracy of Jürgen Habermas: Toward Consolidation of Democracy in Africa*. Transaction Publishers, London.
- Kalipke, Andreas (2010). “The Corpus Evangelicorum: A Culturalist Perspective on its Procedure in the Eighteenth Century Holy Roman Empire”, (Ed) J. P. Coy, B. Marschke ve D. W. Sabeau, *The Holy Roman Empire Reconsidered Vol 1*, Berghahn Books, New York.
- Kim, Kwang-ki (2003). *Order and Agency in Modernity: Talcott Parsons, Erving Goffman, and Harold Garfinkel*, State University of New York Press, Albany, NY.
- Lee, Daniel (2000). “The Society of Society: The Grand Finale of Niklas Luhmann”, *Sociological Theory*, Cilt: 18, Sayı: 2, (320-330).

- Lewis, J.David ve Weigert, A. (1985). "Trust as a Social Reality", *Social Forces*, Cilt: 63, Sayı: 4,(967-985).
- Luhmann, Niklas (1979). *Trust and Power*, Wiley, Chicester, içinde; Lewis, J.D. ve Weigert, A. (1985). "Trust as a Social Reality", *Social Forces*, Cilt: 63, Sayı: 4, (967-985).
- Luhmann, Niklas (1983a). "Insistence on Systems Theory: Perspectives From Germany-An Essay", *Social Forces*, Cilt:1, Sayı: 4, (987-998).
- Luhmann, Niklas (1983b). *Legitimation durch Verfahren*, Suhrkamp Verlag, Gmbh, Frankfurt am Main.
- Luhmann, Niklas (1990). *Political Theory in the Welfare State*, Çev: John Bednarz Jr., Walter de Gruyter & Co., Berlin.
- Luhmann, Niklas (1992). "The Direction of Evolution", (Ed) Hans Haferkamp ve Neil. J. Smelser, *Social Change and Modernity*, The University of California Press, Los Angeles, (273-293).
- Luhmann, Niklas (1994). "Modernity of Science", *New German Critique. Special Issue on Niklas Luhman*, Sayı: 61, Winter, (9-23).
- Öztürk, İnci ve Balcı, Ali (2014). "Millî eğitim bakanlığının 652 sayılı kanun hükmünde kararname ile yeniden yapılandırılmasına ilişkin Ankara ili kamu ilköğretim ve ortaokul yöneticilerinin görüşleri [Views of the state primary school and secondary school principals in Ankara province about the restructure of Ministry of National Education (By decree law No. 652)]", *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, Cilt: 4, Sayı: 1, (213-241).
- Parsons, Talcott (1956a). "Suggestions for a Sociological Approach to the Theory of Organizations-I," *Administrative Science Quarterly*, Cilt: 1, Sayı: 1, (63-85).
- Parsons, Talcott (1956b). "Suggestions for a Sociological Approach to the Theory of Organizations-II", *Administrative Science Quarterly*, Cilt: 1, Sayı: 2, (225-239).
- Parsons, Talcott (1958). "Authority, Legitimation, and Political Action", (Ed) Joachim C. Friedrich, *Authority*, Cambridge University Press, Cambridge, Mass.
- Parsons, Talcott (1960). *Structure and Process in Modern Societies*, Free Press of Glencoe, New York, NY.
- Parsons, Talcott (1966). *The Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers* (4. Baskı), The Free Press, New York, NY.
- Parsons, Talcott ve Platt, Gerald M. (1973). *The American University*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Parsons, Talcott (1989). "A tentative outline of American values", *Theory, Culture & Society*, Cilt: 6, Sayı: 4, (577-612).
- Schwanitz, Dietrich (1995). "Systems Theory According to Niklas Luhmann: Its Environment and Conceptual Strategies", *Cultural Critique*, Sayı: 30, 137-170.
- Segre, Sandro (2012). *Talcott Parsons: An Introduction*, University Press of America, Lanham.
- Segre, Sandro (2014). *Contemporary Sociological Thinkers and Theories*, Ashgate Publishing Company, Burlington, VT.

- Thornhill, Chris (2008). "Towards a historical sociology of constitutional legitimacy", *Theory and Society*, Cilt: 37, Sayı: 2, (161-197).
- Trevino, A. Javier (2001). *Talcott Parsons Today: His Theory and Legacy in Contemporary Sociology*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Oxford.
- Turner, Jonathan H. (1988). *A Theory of Social Interaction*, Stanford University Press, Stanford, CA.
- Turner, Bryan S. (1999). *Classical Sociology*, SAGE Publications, London.
- Vanderstraeten, Raf (2000). "Luhmann on Socialization and Education", *Educational Theory*, Cilt: 50, Sayı: 1, (1-23).
- Vanderstraeten, Raf (2002). "Parsons, Luhman and the Theorem of Double Contingency", *Journal of Classical Sociology*, Cilt: 2, Sayı: 1, (77-92).
- Wintgens, Luc J. (2012). *Legisprudence: Practical Reason in Legislation*, Ashgate Publishing Co., Burlington, VT.
- Wuthnow, Robert (1992). "Cultural Change and Sociological Theory", (Ed) Hans Haferkamp ve Neil. J. Smelser, *Social Change and Modernity*, The University of California Press, Los Angeles (257-277).